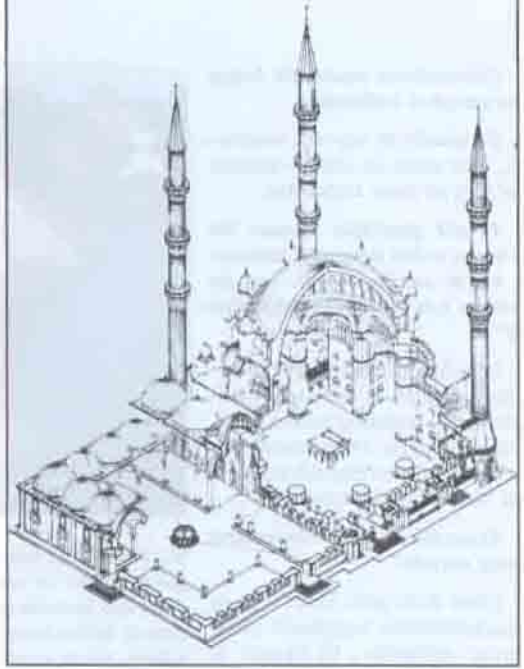

400 KADAR ESERE İMZA ATAN KOCA MİMAR SİNAN

Mimarlık tarihinde Sinan'dan başka şüphesiz sayılamayacak kadar mimarlar yetişmiş ancak, her nedense "mimar" dendiğinde aklımıza bundan tam 403 yıl önce vefat etmiş olan Sinan gelir. Peki, hafızalarımızda bu kadar yer eden Sinan kimdir, üzerinden, dört yüz küsur yıl geçtiği halde izleri neden hâlâ silinememiştir? Bu gibi soruların cevaplarını öyle sanıyorum ki, sizler de en az benim kadar merak ediyorsunuz.

Sinan, Kayseri'nin Kesi bucağına bağlı Ağırnas köyünden devşirilmiştir ki bunu, bizzat kendisinin şu sözünden anlıyoruz: "Bu hakîr, Sultan Selim Han gûllistân-ı saltanatın devşirmesi olup Kayseriyye sancağında iptida oğlan devşirilmeğe ol zamanda vaki olmuştur." Ne var ki, devşirildiğinde kaç yaşında olduğunu belirtmiyor. Bu nedenle doğum tarihi bilinmediğinden, kaynaklarda 1490 gibi bir tahmin yürütülmektedir. Bu demektir ki, Sinan, II. Bayezid döneminde doğmuş, Yavuz Sultan Selim döneminde (1512) yeniçeri yapılmak üzere Kayseri'den İstanbul'a getirilmiş ve Acemi Oğlanlar Ocağı'nda eğitilmiştir. Ancak Sinan burada sıradan bir yeniçeri olarak yetişmedi. Bir taraftan askerlik mesleğinin gerektirdiği eğitimi alırken diğer taraftan dedesinden öğrendiği marangozluk sanatını da geliştirerek ileride mimarlık sanatında önemli izler bırakacak olan çalışmalara kendini hazırladı. Tabii ki, bu çalışmalar "Hassa Başmimarı" tayin edildiği 1539 tarihinden sonraki yıllara rastlar. Sinan bu göreve getirildikten sonra kendini tamamıyla Osmanlı topraklarının imarı işlerine verdi. Zaten o çağda Hassa Başmimarı olmak, Osmanlı devletinin "Bayındırlık Bakanı" olmak demektir ve devletin bütün resmî yapı faaliyetleri Hassa Başmimarının başında bulunduğu Hassa Mimarlar Ocağı'nın denetimi altındaydı. İstanbul'un imar işleri ile bütün ülkede mimarların çalışma şartları ve yapı işleri ile ilgili standartların tespit ve takip edildiği bu Kurum, sadece mimarları ve yapı işleri ile ilgili sanatkarları bünyesinde bulduran bir kurum olmayıp, aynı zamanda mimar-

Selimiye Camii (Prof. Doğan Kuban'ın Edirne Monografisi çalışmasından; çizen: Kâni Kuzucular).

ları ve ustaları eğiterek, pratik olarak yetiştiren bir öğretim kurumu işlevini görmekteydi.

Lütfi Paşa'nın tavsiyesi üzerine Başmimarlığa seçildikten sonra çok sayıda eser veren Mimar Sinan, cami ve medreselerden önce köprü ve diğer mühendislik yapılarını yaptı. Bu yapıların en önemlilerinden ilki, onun Başmimarlığa seçilmesine neden olan Prut nehri üzerine kurduğu köprüdür. Bilindiği gibi 9 Temmuz 1538'de Karabıyıkdan seferinde ordunun Prut nehrini geçmesi için köprü yapılması gerekmişti. Bu işle uğraşanlar köprüyü istenilen nitelikte yapamamaları üzerine Lütfü Paşa "Bu köprüyü yaparsa ancak Haseki Sinan Subaşı yapar, üstad-ı cihân ve mimâr-ı kârdandır" diyerek Padişah'a Sinan'ı salık verir. Bunun üzerine Sinan, Padişah'ın huzuruna çıkarılır. "Azgın Prut nehri üzerine köprü yapılabilir mi?" sorusuna, "Sultanımız, Halifemiz emir buyrukta, onun devletiyle yapmamız müşkil olmaz" cevabını verir ve arkadaşları ile beraber 13 gün geceli gündüzlü çalışarak ahşap bir köprü yapar ki, ordu üzerinden kaygısız geçer.

Mimar Sinan'ın Hassa Başmimarı olarak yaptığı bilinen ilk eser ise, Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan adına inşa edilen Haseki Sultan Külliyesi'dir ki bu, cami, okul, hastane ve yemekhanelerden oluşan büyük bir sitedir.

Bugün sözü edildiğinde daha çok camileri konuşulan Sinan, aslında Kamu yararına olan yapıların mimarıdır. Yeri geldiğinde köprülerin kurucusu, yeri geldiğinde su yollarının ve kemerlerin mühendisidir. Sanat hayatında yapmış olduğu 84 cami, 57 medrese, 51 meşid, 7 Kur'an-ı Kerim okulu, 22 türbe, 17 halk mutfağı, 3 hastane, 7 su yolu (su kemerleri), 8 köprü, 18 kervansaray, 35 saray, 8 mahzen,

46 hamam, sayısız çeşme, sebül vb. de onun bu yönünü ortaya koymaktadır. Sinan'ın yapmış olduğu bu eserlerin her biri şüphesiz uzun uzun üzerinde durulup incelenmeye değer. Ne var ki, bu makalede, sözünü ettiğimiz şekilde incelememiz mümkün değil. Bu nedenle bunlardan bir iki tanesi için özet halinde bilgi vermek gerekirse, öncelikle o gün olduğu kadar bugün de hâlâ güncelliğini koruyan İstanbul'un su sorununu çözmek için gerçekleştirmiş olduğu Kırkçeşme tesisleridir. Prof.Dr. Kâzım Çeçen "Mimar Sinan ve Kırkçeşme Tesisleri" kitabının önsözünde bu konuyla ilgili olarak şu bilgileri verir: "Kanunî Sultan Süleyman devrinde başşehir İstanbul'un nüfusunun hızla artması sebebiyle, önce yapılmış olan isalelerin suları kâfi gelmemiş su sıkıntısı başgöstermiştir. Kanunî şehrin su ihtiyacını karşılamak için araştırmalar yaptırmış, Sinan ile müşavere bulunarak Belgrat Ormanları'ndan su getirilmesine karar vermiş ve bu iş için Sinan'ı görevlendirmiştir. Sinan'ın teknik sorumluluğu altında Kırkçeşme Tesisleri gibi dev bir eser 1554-1563 yılları arasında inşa edilerek hizmete girmiştir. İsale hattı, dağıtım tertibatı, şehir şebekesi ve teknik mükemmelliği ile dünyada eşine rastlanamayan bu eser, 425 yıldan beri sürekli çalışmakta ve halen de şehrin bir bölümüne su vermektedir."

Sinan'ın bu makalede değinmek istediğimiz diğer iki önemli eseri ise, Süleymaniye Camii ve Külliyesi ile Selimiye Camii'dir. Sinan, Kanunî Sultan Süleyman'ın 23 yaşında ölen oğlu için yaptırdığı ve "çıraklık devri eserim" dediği Şehzade Camii ve Külliyesi'ni 1548'de tamamladığında, başta padişah olmak üzere herkesin beğenisini kazandı. Bunun üzerine hayatı sürekli seferler içinde geçen padişah, sağlığında kendi adına bir cami ve külliye yaptırmaya karar verdi ve bu iş için de Hassa Başmimarı Sinan'ı görevlendirdi. Yapıların planlarıyla maketleri hazırlanıp Padişah'a sunulduktan sonra Padişah, Sinan'ın projesini uygun bularak, bu proje için özel hazinesinden gerekli harcamanın yapılmasını ve bu hayır eserinin yapısına şüphe karıştırılmamasını, arazi alımında bedeli verildikten başka arsa sahiplerinin rızasının alınmasını, çalışanların ücretlerinin tam verilmesini, malzeme sağlanmasında hiçbir şekilde zora başvurulmamasını emir buyurdu. Yük.Müh.Mim. Cengiz Bektaş'ın İTÜ tarafından 14-18 Eylül 1981 tarihlerinde düzenlenen I. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi'ne sunduğu tebliğinde yer alan şu cümleler, Sinan'ın merkezde büyük kubbesi ve dört minaresiyle cami, çevresinde dört medrese (fakülte), bir hadis okulu, bir ilkokul, hastane, tıp fakültesi, aş evi, konaklama tesisi, vb. yapılarla adeta koca bir şehir gibi kurduğu Süleymaniye Külliyesi yapımının her aşamasında Kanunî'nin bu emirlerine gerçekten titizlikle uyduğunu göstermektedir: "... Süleymaniye Külliyesi'ndeki yapılar yapılırken iki evin kamulaştırılması zorunlu olmuştur. Bunlardan birinin içinde oturan kişiye durum anlatılmış. Onun da onaylamasıyla, gene o mahalleden, beğendiği bir ev, yirmi altı bin akçeye satın alınarak değişik tokuş yapılmış. Ötekinin içinde oturan kişi o

Kırkçeşme Tesisleri projesinde yer alan Güzelcekemer'in mansaptan görünüşü.

mahallede bir başka ev beğenmemiş. Başka bir yerden bulalım demişler. O çevreden ayrılmak da istememiş. Bu nedenle kendisine gene o mahallede istegine uygun yeni bir ev yaptırılarak verilmiş.

Başka kaynakların bize aktardıkları o çağın özellikleri ne olursa olsun bu anlattıklarım belgelere dayalı olduğuna göre konu üzerinde kimi haksızlıklara düşmemek için özenli olmak gerekiyor.

Süleymaniye'nin yapımı sırasında gider defteri tutulmuş. Bu defterlerde her kuruşun nereye, ne için verildiği yazılıdır. Her işçinin çalıştığı günlerde, emeğinin karşılığı olan ödemeler yazılı... Bunlardan, yarısı müslüman, yarısı müslüman olmayan işçilerin, bir kuruşluk emeklerinin yenmediğini, gece çalışanlara ek ödeme yapıldığını öğreniyoruz."

Anadolu ve Rumeli'nin en ünlü ustalarının ve binlerce işçinin çalıştığı bu büyük inşaat sürerken Hassa Mimarlar Ocağı ve Başmimarı Sinan, İstanbul'da ve ülkenin başka yerleşme merkezlerinde aralarında baş taraflarda sözünü ettiğimiz "Kırkçeşme Tesisleri" de olmak üzere çok sayıda yapının inşasını da gerçekleştirdi.

Mimar Sinan'ın "kalfalığının eseri" dediği Süleymaniye Camii ve Külliyesi'nden sonra değinmeden geçemeyeceğimiz diğer önemli eseri ise "ustalığının eseri" olarak nitelediği Edirne'deki Selimiye Camii'dir. Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu II. Selim döneminde bugün olduğu gibi kritik bir Kıbrıs sorunu gündemdeydi. Padişah II. Selim hazırlıklarını tamamladıktan sonra Kıbrıs'ın fethini Allah'tan dileyerek, muzaffer olması durumunda şanına layık bir cami yapacağını vadeder ve 1 Ağustos 1571'de Kıbrıs fethedildiğinde bu sözünü yerine getirir. Sinan'ı çağırarak Edirne'nin Sarıbayık Kavak Meydanı'na bir teppe üzerine Selimiye Camii'nin yapımı için çalışmalar başlatmasını ister. Sinan, kendisinden yaklaşık bin yıl önce Bizans Kralı Jüstinyen'in Aydınlı Anthemios ile Millet'li İsidorus'a yaptırdığı ve büyük bir kibrle kubbesine çıkıp Hz. Süleyman'ı kast ederek, "Ey Süleyman bugün seni geçtim" dediği Ayasofya ile yüzyıllardır süre gelen yarışın son aşamasına

TARİHTE İSTANBUL SULARI VE BUNLARLA İLGİLİ İKİ ÖNEMLİ KİTAP

Kâzım Çeçen

Halkalı Suları

Necarî sanki İstanbul'un XX. yüzyılı sorundaki su sorunu-
nunu düşünerek XV. yüzyılda şu anlamlı beyti yazmıştır:

*Cihân-ârâ cihân içredür ârâyı bilmezler
Ol mahîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler.*

(Balıkların denizin içinde oldukları halde, denizin ne ol-
duğunu bilmedikleri gibi cihanı süsleyen de cihan içindedir
süsü aramayı bilmezler.)

İstanbulluların bugünkü yaşadıkları bu su sorunu (su kı-
lığı ve sel baskınları) tabii ki, son birkaç yüzyıla ait bir sorun de-
ğil; Roma ve Bizans devirlerine kadar uzanır. Dolayısıyla çö-
zümü için çalışmalar da tâ o yıllarda başlamaktadır. Ne var ki,
Roma ve Bizans devirlerinde, İstanbul'un batı ve kuzey-
batısındaki alanlarında çıkan suları şehri getirmek için yapı-
lan isaleler, VII. yy'dan itibaren şehri kuşatanlar tarafından
tamamen yıkılmış. Halkalı Suları olarak bilinen bu sularla il-
gili olarak Prof.Dr. Kâzım Çeçen tarafından hazırlanan ve İ-

Kâzım Çeçen

MİMAR SINAN VE KIRKÇEŞME TESİSLERİ

stanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü tarafın-
dan yayınlanan "İstanbul'un Vakıf Sularından Halkalı Suları"
adlı kitapta da belirtildiği gibi, Fatih Sultan Mehmet 1453 yı-
lında İstanbul'u aldığı zaman şehrin su ihtiyacının sarnıçlar-
dan sağlandığını görerek, Turunçluk isalelerini yaptırmış ve
şehre temiz su akıtmıştır.

İstanbul suları ile ilgili olarak yapılan bir başka çalışma
ise, yine Prof.Dr. Kâzım Çeçen tarafından hazırlanıp İstan-
bul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından
yayınlanan ve Kanunî Sultan Süleyman tarafından, İstanbul'u
bu suya kavuşturmak amacıyla 1554-63 yılları arasında, Mi-
mar Sinan'a yaptırılan Kırkçeşme tesislerinin tümünün ince-
lendiği "Mimar Sinan ve Kırkçeşme Tesisleri" adlı kitapta.

Kitapta Roma ve Bizans devirlerinde İstanbul'a su geti-
ren isale hatları ile şehir içinde yapılan su tesisleri hakkında
kısa bilgilerin yanı sıra Osmanlı su tekniği, debi ölçme siste-
mi ve su organizasyonu hakkında bilgiler de verilmektedir.

geldiğini düşünerek, tek büyük kubbe hakimiyetinin
şaheser örneği olacak Edirne Selimiye Camii'nin ya-
pımına başlar. 43,28 m yüksekliği, 31,28 m kubbe
çapı ve rahatça çıkılan 70,89 m yüksekliğindeki za-
rif minareleri ile o ana kadar bütün dünyaya ün sa-
lan Ayasofya'yı gölgede bırakan Selimiye 1574'te ta-
mamlandığında, Osmanlı mimarisinin birkaç yüzyıl-
dır aradığı mekân bütünlüğü mükemmeliyetine bir
ömür içinde varmanın hazzını duyan 84 yaşındaki
Mimar Sinan, Jüstinyen'e Ayasofya'yı tamamladığın-
da söylediği sözleri hatırlayarak, bin yıl gecikmiş ce-
vabı vermek için "Sultanumuz izin virürsenüz şim-
di ol kefereye bu kubbeden cevap virmenün
zamanıdır" diyerek müsaade ister ve büyük bir al-
çak gönüllülikle şu sözleri söyler. "Ey zavallı Jüs-
tinyen, Allahü Vahidü'l-Ahad herkesten ve herşey-
den üstündür."

Özetlersek, Sinan'ın yaşadığı XVI. yy. Osmanlı
Devleti'nin cihân devleti olduğu yüzyıldır. Bunun tabii
bir sonucu olarak bu yüzyılda bilim ve teknolojinin

her alanında büyük adamlar yetişmiştir. Sinan da bu
yüzyılda yetişmiş bu büyük adamlardan biridir. Bu
yüzden sezgileriyle adeta tabii bir şeymişçesine ku-
ruverdiği eserlerinin ihtişamı karşısında gözleri ka-
maşmadı. Her ne kadar şöhreti yayıldıktan sonra
kendisinden "Ser-mimârân-ı cihân ve mühendisân-ı
devran", Selimiye'yi yaptıktan sonra "Pesendide-
cihân, mimâr-ı bi-akrân Sinan ağa" diye bahsedil-
diyse de o, hayatının günbatımına dek (1588) "El-
hakirü'l- Fakir Sinan, Ser-mimârân-ı Hassa" (Has-
sa Başmimarı fakir ve değersiz Sinan) yazılı mührü-
nün yanında taşımayı ihmal etmedi. Öte yandan Si-
nan "bireye" ve "geleceğe" karşı da saygılı kalma-
yı bildi. Bireyin mutluluğunu ve çıkarını gözardı eden
düzenlerin düştüğü çalışmaya düşmediği gibi, gele-
cekte insanların daha da ilerlemiş olacaklarını ve bu
yüzden kendisini yargımlarken anlayışlı olmalarını şu
cümle ile ifade ediyor: "Dünya durdukça bunları gö-
recek beğenili kişilerin çabamın ciddiyetini göz önün-
de tutarak insan ile bakacaklarını, hayırlı duâlarla ana-
caklarını umarım."